

岡田 信政

B
G
A
V
I
N

S
A
M
U
R
A
J
O
V
É

武士

OD UKIJO-E
K POPKULTUŘE

主高依酒田公時

源 頼光

一美齋廿万艶玄

馬喰四
木屋板

一英齋甘艶玄

平

鹿兼

馬喰四
木屋枝

題百撰相

鈴木孫市

紀州鷲の森を籠りて織田家の大軍
と戦ふに数回宗門のさしあひ一命を
捨て一向數思お答へんとちうふさんバ
一日の戦ひお了めんと銃炮あそち
貫れんとも更にお屈せぬ築地の也
すで引退せられ候とて空取もさ
思ふ事なくつゝは難しといひ
搦手よりせよ近き敵を角目あ
け獲然とくちうち殺ひ大勝す
敵の振舞あり

重信教人草紙

趙子齊筆

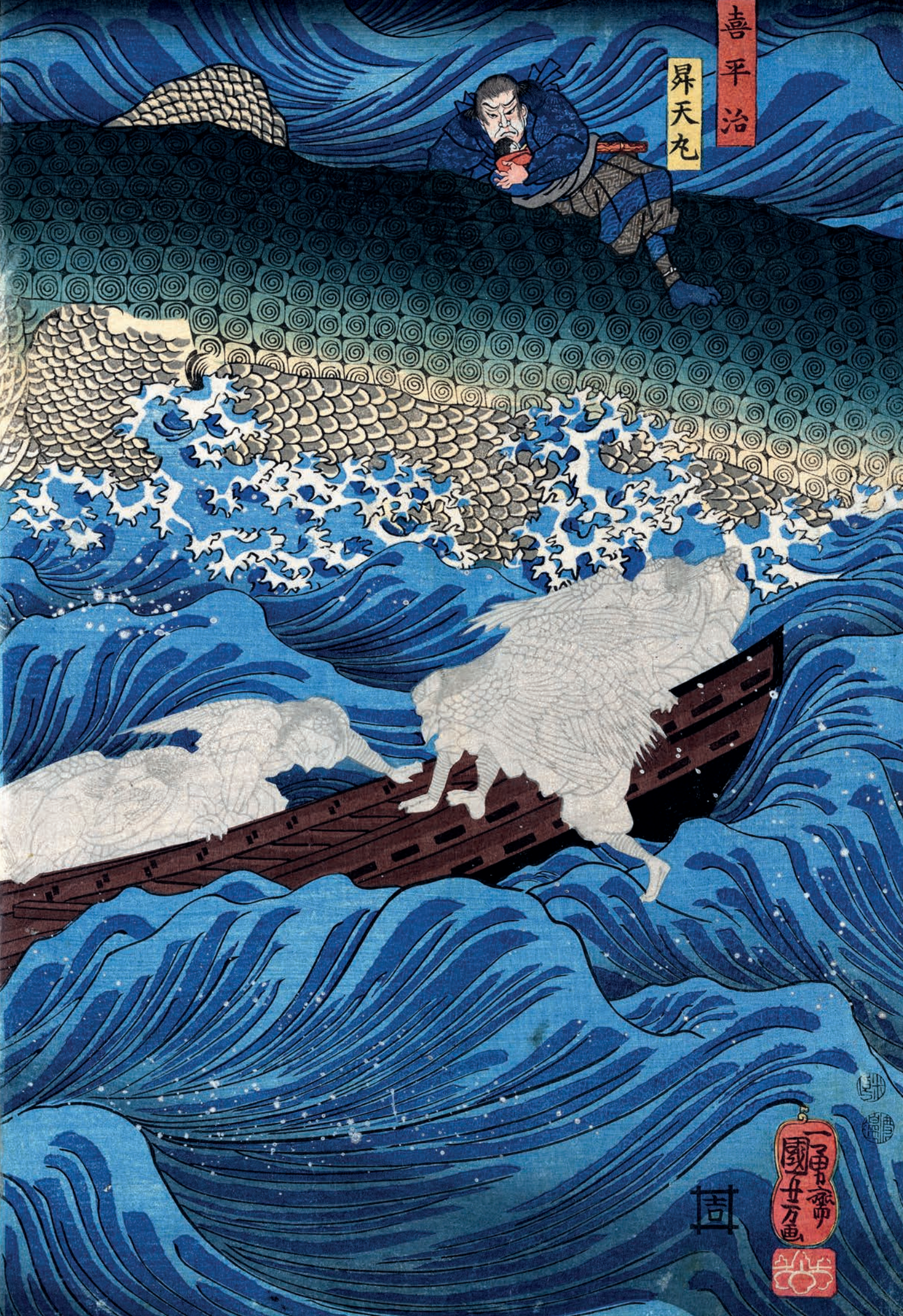
八郎爲朝

一勇齋
國五方画

傳

喜平治

昇天丸

四

演劇改良

吉野拾遺

四條繩手

楠正行

討死之圖

B
L
A
I
N
G
A
V
I
N

楠帶刀正行

市川團十郎

SAMURAJOVÉ

OD UKIJO-E
K POPKULTUŘE

國治刀

Obsah

10

Původ
samurajů
a vzestup
válečnické
třídy

22

Války klanů:
Tairové
proti
Minamotům
a vláda
šógunů

40

Mongolské
vpády
a kamikaze

56

Nástroje
samurajského
umění:
meče, luky,
kopí, střelné
zbraně, zbroje
a hrady

112

Období
Sengoku: války
mezi mocnými
šlechtickými
rody

140

Legendární
samurajové
a samurajky

170

Samurajové
mezi mýtem
a skutečností

186

Samurajové
v dobách
míru a konec
válečnické
třídy

206

Samurajové
a bojová
umění

220

Samurajové
v popkultuře 1:
film
a televize

254

Samurajové
v popkultuře 2:
manga,
anime
a videohry

290

Odkaz
samurajů
v Japonsku
a ve světě

1 • Suzuki Magoiči (též známý jako
Saiga Magoiči) vedl v 16. století
jednu ze vzbouřeneckých band
zvaných *ikkō-ikkū*, které se
postavily samurajům.

月岡 芳年 *Jošitoši Cukioka*

2–3 • Minamoto Tametomo
(1139–1170), samuraj a nedostizný
lučištník, je zachráněn demony
tengu, vyslanými císařem Sutokuem
(1119–1164).

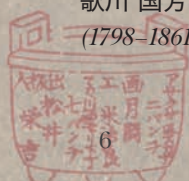
歌川 国芳 *Utagawa Kunijoši*
(1798–1861)

4–5 • Kusunoki Masacura (1326–1348),
Masašigův syn, je probodán šípy v bitvě
Šidžó-Nawate a chystá se spáchat
seppuku. Zde ho ztělesnil herec
kabuki Ičikava Dandžúró IX.

歌川 国芳 *Utagawa Kunijoši*
(1798–1861)

7 • Slavný válečník Minamoto
Jorimicu (948–1021) alias
Minamoto Raikó znázorněný
s drakem ozdobeným tváří
démona.

魚屋 北溪 *Totoja Hokkei*
(1780–1850)

系やう鬼此

同小初々次

高免少

満屋

真枝

子漢

未武

金時

Vojenské anály jsou fascinujících válečníků plné, málokterí z nich však dove-
dou podnitit naši představivost tak jako samurajové. A to z mnoha důvodů. V dějinách
se objevili na začátku období Heian (794–1185) – tehdy se ještě neoznačovali pozděj-
ším slovem „samuraj“ –, existovali skoro tisíc let až do poloviny 19. století, a z toho
skoro sedm staletí Japonsku vládli. Dnes si samuraje spojujeme s jejich slavnými
katanami a absolutní loajalitou, ve skutečnosti to však častěji byli jízdní lučištníci,
věrní i zrádní, podle toho, co jim zrovna hrálo do karet.

Samurajové neboli *bušiové* (jak zní jejich japonské označení) nepochybně patřili mezi
nejvýtečnější bojovníky a bojovnice všech dob. I když se někdy výrazně odchylovali
od *bušidó* (svého pololegendárního kodexu cti), byly to leckdy velké osobnosti stojící
v centru dění během nejdramatičtějších období japonských dějin.

V této knize najdete příběhy nejslavnějších samurajů, seznámíte se s legendami, zbra-
němi a technikami boje, ale dozvíte se také, čím se tito válečníci zabývali v dobách
míru a jak ovlivnili současné Japonsko. Odvážíme se dokonce zpochybnit některé
mýty, kterými jsou obestřeni.

Mezi samuraji byli tací, kteří měli vícero jmen a střídali je podle příležitosti: v takovém
případě používáme ta nejznámější.

Gavin Blair

Poznámka překladatelky: V českém překladu uvádíme jména nikoli podle japonského úzu (nejprve příjmení),
ale v pořadí obvyklém pro české texty: nejprve osobní jméno, pak příjmení.

- Jorimicu Minamoto zabíjí za pomoci svých nejvěrnějších služebníků, známých jako Čtyři
nebeští králové, démona Šudendódžiho, jak o tom vypráví jedna z početných legend.

勝川 春亭 *Šuntei Kacukawa* (松高斎 *Šókósai*, 1770–1824)

春亭画

定光

● PŮVOD

KLANY

MONGOLOVÉ

ZBRANĚ

ŠÓGUNOVÉ

VÁLEČNÍCI

47 RÓNINŮ

MÍR

BUDÓ

FILM

MANGA A HRY

ODKAZ

と 侍
戦 の
士 起
の 源
台
頭

Původ samurajů a vzestup válečnické třídy

Soudě dle nálezů jednoduchých loveckých a sběračských nástrojů, nejstarší osídlení Japonska je doloženo před asi 40 000 lety, v době, kdy se japonské souostroví oddělilo od eurasijského kontinentu. V období Džómon (14 000–1000 př. n. l.) tito první obyvatelé Japonska vyráběli jedny z nejstarších známých keramických artefaktů na světě, podle jejichž charakteristického provazového vzoru (*džómon*) byla tato historická epocha pojmenována.

V následujícím období Jajoi (1000 př. n. l. – 250 n. l.) došlo k příchodu nových kmenů z pevninské Asie – lidu kultury Jojoi (pojmenovaného podle archeologické lokality Jajoi). Ty se asimilovaly s původním obyvatelstvem, ale zároveň s sebou přinesly mnohé inovace. Novou etapu v dějinách japonských ostrovů odstartovalo pěstování rýže. Začaly se lépe zužitkovávat kovy, obyvatelé si osvojili nové techniky práce se sklem a dřevem, vznikly první sociální struktury. Zformovaly se mocné kmenové celky a království a populace dosáhla několika milionů obyvatel. Právě v této době si existence japonské civilizace povšimli i čínští historikové.

Období Kofun (250–538 n. l.) vděčí za svůj název charakteristickým mohylám ve tvaru „klíčové dírky“, v nichž byli pohřbíváni příslušníci vyšší třídy. V tomto období došlo díky dohodě několika rodů ke sjednocení větší části ostrovů Kjúšú a (největšího) Honšú. Rod Jamato, pocházející z dnešního regionu Kansai (Kjóto, Ósaka a Kobe), se dokázal prosadit nad ostatními a jeho představitelé stanuli v čele dynastie vládoucí bez přerušení až do dnešních dní.

聖 徳 太 子

Období Asuka (538–710) je významné příchodem buddhismu z korejského království Päkče. Nový světónázor se rychle šířil díky podpoře prince Šótokua Taišiho, regenta císařovny Suiko, a získal si i přízeň rodu Soga, který se stal nejmnocnějším klanem u dvora. Kolem roku 660 dostál císař Tendži plánům své zesnulé matky, císařovny Saimei, a do království Päkče vyslal obrovské vojsko, aby spřátelenému území pomohl v boji proti království Silla a jeho spojenci – čínské říši Tchang. Japonská armáda však v bitvě u Hakusukinoe utrpěla drtivou porážku, jež předznamenala konec vojenských výpadů mladého státu do kontinentální Asie a urychlila transformaci, která vedla ke zrodu vrstvy samurajů.

Výnosy reformy Taika, které v 7. století vyhlásil Šótoku Taiši, tvořily soubor opatření inspirovaných čínským vzorem. Jejich cílem bylo vytvořit silnou ústřední vládu: moc v zemi totiž zůstávala v rukou různých místních klanů. Do Číny, říše středu, byli vysíláni duchovní a učenci, aby se od nejpokročilejší asijské civilizace co nejvíc naučili. Tento masivní příliv znalostí vtiskl Japonsku rysy znatelné dodnes. Zavedeno bylo zejména sčítání lidu a stálá armáda založená na povinné vojenské službě.

Úředníci byli v novém systému rozděleni do dvanácti tříd, které se dále dělily. Příslušníkům šesti nižších tříd se říkalo samurajové. Slovo *samuraj* je totiž údajně odvozeno od slovesa *saburai* nebo *samurau*, které znamená „sloužit po něčím boku“. V té době ještě plnili celkem obyčejné administrativní úkoly a mělo trvat ještě několik staletí, než se takto začali označovat světoznámí profesionální válečníci. Těm se v japonštině říká spíše *buši*, „ozbrojenci“, a od toho se odvíjí i název jejich morálního kodexu: *Bušidó neboli Cesta válečníka*. Běžně se také používá pojem *buke*, označující „válečnickou rodinu“ či „dynastii“.

- Mladý princ Šótoku Taiši 聖徳太子 (574–622) v doprovodu dvou služebníků drží kadidelnici a modlí se za svého nemocného otce.
Princ sehrál zásadní roli při rozšíření buddhismu v Japonsku.

V rámci agrárních reforem byl zaveden nový daňový systém, který vedl k pohlcení malých pozemků většími a vytvoření systému lén vázaných na velké pozemkové vlastníky. Tato panství zvaná *šóen* si vydobyla fiskální i právní nezávislost, což vedlo k postupnému oslabování centrální vlády. Nově zbohatlí mocní šlechtici, budoucí *daimjóové*, potřebovali svým pozemkům a rodinám zajistit ochranu a někdy měli i ambici svá panství rozšířit, a začali si proto najímat bojovníky, z nichž se měli stát samurajové.

Ve verbování vojáků tehdy pokračovala i vláda, která se po nevydařené invazi obávala reakce Číny a Koreje. Na ostrovech Iki a Cušima, ležících mezi Japonskem a kontinentem, byly rozmístěny posádky a v Hakatském zálivu na Kjúšú vyrostlo opevnění. Ve skutečnosti došlo k útoku až o šest století později, kdy se v Japonsku vylodili Mongolové, kteří v té době vládli velké části Číny a Koreje.

Když čínská hrozba pominula, císařský dvůr zrušil povinnou vojenskou službu a v případě potřeby si najímal bojovníky z různých regionů. Na přelomu 8. a 9. století musela armáda čelit expanzivnímu tlaku státu Jamato a utkat se s kmeny Emišiů, sídlícími v severozápadní části Honšú, největšího ostrova souostroví. Zda byli Emišiové příbuznými Ainuů, domorodých obyvatel ostrova Hokkaidó, je mezi historiky a antropology stále předmětem sporů. Každopádně nosili plnovous, dlouhé vlasy a tetování, což jsou rysy, které se staly součástí obrazu typického samurajského bojovníka.

V té době byly oblasti v okolí císařského sídla v západním Kansai obvykle mírumilovné, takže bojová umění zde spíše upadala. Naopak vojáci z východní planiny Kantó (okolí dnešního Tokia) byli vyhlášeni svou drsností a bojechtivostí. Dvořané ze západu se – pokud je zrovna nezaměstnávalo intrikaření – zabývali uměleckými a kulturními činnostmi a divochy z východu pohrdali. Co si mysleli válečníci z východu o manýrách západních šlechticů, není těžké si představit... Rivalita mezi oblastmi Kansai a Kantó přetrvala dodnes, jak o tom svědčí vzájemné negativní stereotypy.

Právě nekonečné půtky s Emiši, které vyvrcholily v osmatřicetileté válce (774–811), umožnily *bušiům* z Kantó, aby se etablovali jako válečná třída. Také původ slova „šógun“ sahá do období těchto konfliktů: velitelé japonských vojsk nosili titul *seitó šógun*, tedy „generál podrobující si barbary z východu“.

Potyčky s vousatými barbary proměnily způsob boje japonských válečníků. Emišiové byli pozoruhodní jízdní lučištníci, používali asymetrické luky k sestřelování jezdců a zahnuté meče při boji na zemi. Japonská armáda jejich zbraně a taktiky přejala, nepochybně na radu přeběhlíků či spojenců z řad samotných Emišiů. Střelba z luku ze sedla se stala samurajskou specialitou. Meče Emišiů zase daly základ slavným samurajským *katanám*. Vstoupit do řad těchto nových profesionálních sborů představovalo stále vyhledávanější uplatnění pro neprvorozené syny z císařské rodiny, kteří tak založili některé z nejvýznamnějších samurajských dynastií. Císař měl obrovské potomstvo, protože legitimní byli všechny děti, které uznal za své, ať už je porodila jedna z manželek či konkubín, nebo jiná žena, a všechny tak měly možnost se ucházet o trůn. Aby se omezilo soupeření mezi potenciálními následníky, ale i finanční náklady na udržování tak velkého počtu princů a princezen, byl na některé děti vyvíjen tlak, aby dvůr opustily – někdy dostaly na oplátku pozemky a nové rodové jméno.

Obzvláště plodný byl císař Saga, který vládl na začátku 9. století: s třicátkou žen měl více než padesát dětí a třicet dva z nich přiměl opustit dvůr a založit si vlastní rodovou linii. Z těchto zapuzených dětí vzešel rod Tairů a rod Minamotů, které spolu svedly dlouhý a tvrdý boj o nadvládu.

Ať už byli urozeného původu, či ne, nemuseli vojáci ve službách šlechty platit daně, což jejich profesi dodalo na přitažlivosti. Vznikly tak podmínky pro zrod válečné třídy, jejíž členové vedli své děti k bojovým uměním a považovali se za profesionální válečníky, kteří se nezáleknou ani smrti. Teprve v 16. století však začali samurajové tvořit zákonně vymezenou třídu – ironií osudu se o to zasadil válečník z rolnické rodiny, kterému se podařilo chopit moci.

16 • Tyto svitky ze 14. století nazvané *Ilustrovaný životopis prince Šótoku* vznikly na objednávku rodu Sumijošiů, mecenášů celých generací malířů. Zde princ na koni přelétá nad horou Fudži. Podle jedné z mnoha legend, které se o něm vyprávějí, dovedl zmizet v oblacích, a procestoval tak celé souostroví.

聖徳太子絵伝 第二幅 *Ilustrovaný životopis prince Šótoku*, druhá část

17 • Princ Šótoku se stal regentem v pouhých dvaceti letech. Přispěl nejen k vytvoření ústřední císařské vlády na základě konfuciánských principů, ale zasadil se i o rozšíření buddhismu v Japonsku. Mezi chrámy, které tu nechal postavit, patří třeba krásný Hórjúdži v Naře.

聖徳太子絵伝 第三幅 *Ilustrovaný životopis prince Šótoku*, třetí část

• Princ vypracoval Chartu o sedmnácti člancích, považovanou za první japonskou ústavu. Charta stanovuje základní principy státního zřízení i morální zásady, jimiž by se měl řídit panovník.

聖徳太子絵伝 第一幅 *Ilustrovaný životopis prince Šótokua, první část*

• Výjevy ze života císařského dvora. Šótoku vládl místo své tety, císařovny Suiko, spolu s Umakem Sogou. Říkalo se, že dovede naslouchat několika rozhovorům zároveň. Byl znám i pod jménem princ Umajado a v Japonsku je uctíván dodnes. Jeho portrét se objevuje na řadě bankovek.

聖徳太子絵伝 第一幅 *Ilustrovaný životopis prince Šótokua, první část*

嵯峨天皇

• Císař Saga 嵯峨天皇 (786–842), 52. císař, vládnoucí mezi lety 809 a 823, měl tolik dětí, že z nich vzešly dva mocné klany, které spolu dlouho sváděly krvavé boje o vládu nad Japonskem.

• Fragment malovaného svitku Micunobua Tosy, 土佐 光信 (1434–1525), nesoucího jediné dochované vyobrazení tažení proti severským kmenům Emiši, v jehož čele stanul Tamuramaro Sakanue (758–811), jeden z prvních generálů, který získal titul *sei-i taišógun* („generál, který si podrobil barbary“).

紙本著色清水寺縁起 *Ilustrovaný svitek o původu chrámu Kijomizu*

PŮVOD

● KLANY

MONGOLOVÉ

ZBRANĚ

ŠÓGUNOVÉ

VÁLEČNÍCI

47 RÓNINŮ

MÍR

BUDÓ

FILM

MANGA A HRY

ODKAZ

Války klanů: Tairové proti Minamotům a vláda šógunů

Mezi samurajskými rody odvozujícími svůj původ od zapuzených členů císařské rodiny si největší moc vydobyla rody Taira a Minamoto. Jejich synové uzavírali sňatkové aliance i s jinými šlechtickými rody, obě zmíněné dynastie však byly natolik prestižní, že jméno Taira či Minamoto přijalo také mnoho mužů, kteří se k nim přičlenili.

Právě spor ohledně sňatku stál u počátků jednoho z nejvýznamnějších povstání proti císařské moci, a to přesto, že oba protivníci patřili k rodu Taira a nesli jeho jméno. Bojechtivý šlechtic Masakado Taira se chystal oženit se svou sestřenicí, ale odmítl se přistěhovat k její rodině, jak si přál jeho budoucí tchán, Jošikane Taira, který nastávajícího zetě považoval za méně urozeného. Spor brzy přerostl v otevřený konflikt, v němž obě strany povolaly na pomoc své spojence, včetně jednoho člena rodu Minamoto. Vítězem se stal Masakado, který ušetřil život svého soupeře, ale na císařském dvoře byl pokárán za to, že během bitvy vypálil několik vesnic. Boje se znovu rozhořely poté, co Masakado nečekaně napadl císařskou strážnici v Hitači (v dnešní prefektuře Ibaraki), převzal vládu nad několika provinciemi a prohlásil se za *šinnóa*, „nového císaře“.

Masakado padl následujícího roku, kdy císařský dvůr v ohrožení vypsál na jeho hlavu odměnu a vyslal armádu, aby ho zajala. Poražený rebel byl štat a jeho hlava poslána do Kjóta. Legenda praví, že lebka popraveného je pohřbena na území dnešního Tokia, kde ji prý chrání stále platná kletba. Masakadův příběh se během staletí proměnil v legendu, která ho líčí jako nezranitelného obra zplozeného hadem. V realističtější rovině lze konstatovat, že konflikty, které vyvolal, představují první masové bitvy mezi velkými vojenskými skupinami. Masakado také zřejmě zavedl zvyk vykřiknout před zahájením boje své jméno a rodový původ. Tuto tradici pak *bušiové* dodržovali během následujících krvavých staletí.

Masakado Taira

平 将 門

K účastníkům tažení proti Masakadovi patřil i Cunemoto Minamoto, který následujícího roku 941 přispěl k porážce flotily více než tisícovky korzářských lodí, jež pod velením Sumitoma Fudživary napadaly námořníky brázdící nepostradatelné obchodní trasy Vnitřního moře. Sumitomo byl vyslán, aby piráty pokořil, ale místo toho se stal jejich vůdcem.

Tento šlechtic patřil ke zchudlé větvi Fudživarů. Jiná větev tohoto rodu si udržovala silný vliv u dvora prostřednictvím sňatkových aliancí s císařskou rodinou – právě z jejich řad se tak rekrutovala většina císařských regentů. Moc Fudživarů postupně upadala, ale od 10. do 12. století rod ještě bojoval proti Tairům a Minamotům o dohled nad císařským trůnem, snažil se dobýt nová území a zajistit si věrnost ostatních rodů a mocných šlechticů. Jednotlivé linie rozvětveného rodu byly navzájem úzce provázané a klany se často dostávaly do vnitřních sporů, kdy proti sobě v bouřích plných zvratů a zrad bojovali bratřanci, nebo dokonce bratři.

Jedním z takových konfliktů se stalo povstání Hógen (1156). Utkaly se v něm tři rody, jejichž členové bojovali na obou stranách. Spor vyvolal vliv Fudživarů na následnictví v císařské rodině a v hlavním městě došlo ke střetům. Hlavy rodů Kijomori Taira a Jošimoto Minamoto bojovaly vítězně po boku císaře Goa Širakawy a jejich rody tak získaly do budoucna největší vliv.

Boj o moc mezi oběma klany tím ale neskončil. Po složitých tahanicích o ovládnutí císařského trůnu vypukl konflikt znovu o tři roky později, tentokrát v ulicích Kjóta.

- Masakado Taira, 平 将門, nelítostný válečník ze začátku 10. století, který necouvl ani před vraždou členů vlastní rodiny, překročil červenou linii, když se prohlásil za *šinnóa* (nového císaře). To se mu také stalo osudným. Popravil ho vlastní bratranec Sadamori Taira, jehož otce zabil v bitvě u Kodžimy roku 940.

Ze série Portréty našich slavných generálů.

歌川 芳員 *Jošikazu Utagawa* (působil 1848–1870)

本朝名將鏡

平親王將門

(五)

一壽齋

廿万員画

之持

妙之

風乃

我

校

之

中

Povstání Heidži v roce 1160 přineslo jasnější rozdělení táborů: červené korouhve Tairů proti bílým vlajkám Minamotů; nestálí Fudživarové se rozdělili mezi obě strany. Když se Kijomori Taira vydal na měsíční pouť, chopili se Minamotové příležitosti, zaútočili na císařské sídlo a zajali dospívajícího císaře Nidžóa i jeho otce Goa Širakawu, který synovi postoupil trůn, ale ponechával si faktickou moc jako regent.

Jakmile se o puči v Kjótu dozvěděl, shromáždil Kijomori cestou zpět stovky samurajů věrných Tairům, jakkoli se přitom tvářil, že si přeje mír. Některé epizody tohoto konfliktu jsou dnes legendární, třeba útěk císaře Nidžóa v přestrojení za ženu a jeho otce ukrytého mezi členy družiny za pomoci agentů ve službách Tairů. Díky Kijomoriho zdařilé strategii byli Minamotové poraženi a Jošitomo i jeho dva nejstarší synové popraveni. Existuje několik teorií o tom, proč Kijomori zbývající tři Jošitomovy syny, Joritoma, Jošicuneho a Norijoriho, pouze poslal do exilu. Možná ho k tomu přesvědčila jeho tchýně. Později však Kijomori svého ústupku určitě litoval: ze tří synů se stali mocní samurajové a jejich pomsta na sebe nenechala dlouho čekat.

Jošicune Minamoto je v mnoha ohledech ztělesněním ideálního samuraje: tento schopný válečník proslul svou věností a rytířským chováním k ženám. Podle legendy ho v horách nedaleko chrámu Kuramadera, kam byl donucen se uchýlit, vycvičili *tenguové* (bytosti podobné skřítkům), od nichž se po nocích naučil používat meč a *tessen* (japonský válečný vějíř). Poté se Jošicune údajně utkal s obrem jménem Benkei, kterého pro nevhodné chování vyloučili z komunity bojových mnichů v chrámu Enryaku. Jošicune se s ním setkal na mostě Godžó, kde Benkei vyzýval na souboj každého, kdo chtěl přejít, a meč poraženého si pokaždé ponechal jako trofej. V té době už obr nasbíral devět set devadesát devět mečů a těšil se na ten tisící. Mladý Jošicune mu však uštědřil pořádnou lekci šermu. Poražený Benkei svému sokovi složil přísahu věrnosti a oba bojovníci se stali nerozlučnou dvojicí.

V roce 1180 se Tairové a Minamotové střetli ve válce Genpei. Tu tvořilo několik velkých bitev a série drobnějších střetů. Válka znovu svedla dohromady bratry Joritoma a Jošicuneho, kteří se od dětství nesetkali. Konflikt zahájila bitva u Udži, poblíž strategického brodu v Kjótu, v níž zvítězili Tairové. Bitva se proslavila i tím, že tu Jorimasa Minamoto po své porážce spáchal první samurajské *seppuku* – jako jeden z prvních se podrobil kompletnímu rituálnímu rozpárání břicha.